

Om dödshjälp är svaret – vad är egentligen frågan?

Mattias Elmlund

Överläkare, specialist i onkologi och palliativ medicin

Palliativa enheten, Onkologikliniken Centralsjukhuset i Karlstad

Dödshjälp - en kunskapssammanställning

- **SMER** – Statens medicinsk-etiska råd, nov 2017
- Definitioner, omvärldsanalys, modeller och attityder, juridik, argument
- Syftet ”är att ge faktaunderlag till den pågående samhälleliga diskussionen om dödshjälp”, men ”innehåller inte några ställningstaganden i värdefrågorna.”
- Dödshjälp - en internationell utblick 2024
- Efter önskan från läkareförbundet och läkaresällskapet.
- Vad har hänt sedan sist? Etisk analys? Och hur har man löst det för vårdpersonalen? Men kommer inte med någon rekommendation

Definition

Vad är dödshjälp?

- En insats som ges efter ett uttryckligt önskemål från en beslutskompetent patient där avsikten är att insatsen ska orsaka patientens död.
- Assisterat döende – patienten utför själv den avgörande handlingen.
- Eutanasi – någon annan än patienten utför den avgörande handlingen.
- Terminalt sjuk, (men inget krav på svårt lidande) Oregon
- Obotligt lidande, (men inget krav på att vara i livets slutskede) Benelux
- Undantag ”förhandsdirektiv” (NL), minderåriga (NL), icke medborgare (Schweiz)

Vad räknas inte som dödshjälp? (och är tillåtet i Sverige 2026)

- Avslutande av livsuppehållande behandling
- Symtomlindring med läkemedel som är potentiellt livsförkortande
- Palliativ sedering

Avslutande av livsuppehållande behandling

- Socialstyrelsens riktlinjer om avslutande av livsuppehållande behandling 2011.
- Ex avsluta behandling med antibiotika, insulin, cytostatika, dialys, syrgas eller respirator.
- Tillåter att medicinsk behandling avbryts pga patientens (beslutskapabel, välinformerad) önskemål och/eller att behandlingen bedöms utsiktslös.

Symtomlindring med läkemedel som är potentiellt livsförkortande

- Morfinbehandling som ges mot smärta (eller andfåddhet) enligt gällande rekommendationer förkortar inte livet.
- Kan titreras utifrån kognitiv påverkan, pupillstorlek, och, vid livets slut framför allt genom registrering av andningsfrekvens.
- Så länge doseringen sker utifrån avsikten att lindra symtom och inte att påskynda döendet är det inte att betrakta som dödshjälp.
- Opioidofobi – stort kvantitativt problem internationellt! Leder till att miljontals människor dör varje år under onödigt lidande.
- Började användas i palliativ medicin i Sverige i första halvan av 1970-talet.

Palliativ sedering

- Medveten påverkan av vakenhetsgraden hos en patient i livets slutskede i syfte att uppnå symtomlindring vid outhärdliga symtom.
- Sänker vakenhetsgraden i proportion till symtomnivån.
- Varken förkortar eller förlänger livet.
- Kort förväntad överlevnad, max 1-2 veckor.
- Förutsätter indikation (smärta, ångest, andfåddhet, delirium) som inte går att lindra på annat sätt, och samtycke förutsatt att patienten är beslutskapabel.
- Tydlig dokumentation och förankring i vårdlaget.
- Ges som kontinuerlig infusion av ex midazolam sc/iv eller propofol iv.
- Kontroversiell fråga på 1990-talet men nu accepterad om än troligen underutnyttjad

Omvärldsbetraktelse

- I följande länder kan man välja mellan eutanasi och assisterat döende; Belgien, Colombia, Kanada, Luxemburg, Nederländerna, Nya Zeeland, Spanien och Uruguay
- I följande länder erbjuds eutanasi endast om patienten inte kan medverka vid assisterat döende; Australien och Portugal
- I följande länder erbjuds endast assisterat döende; Schweiz, Tyskland, Österrike, Italien och Washington DC samt 13 delstater i USA (under 2026 blir det tillgängligt för invånarna i Delaware 1/1, New York 5/8 och Illinois 12/9)
- I Ecuador och den kanadensiska delstaten Quebec är endast eutanasi tillåtet
- Där patienterna kan välja fritt väljer de flesta eutanasi

Nederländerna

- Eutanasi och assisterat dödande lagligt sedan 2002
- Kräver ej att man är i livets slutskede eller har somatisk sjukdom
- Kräver outhärdligt lidande som ej är behandlingsbart
- Eutanasi: 1990 1,7%, 2024 5,8 % av alla dödsfall (100/v, 18/v)
- Assisterat dödande 0,1-0,2%
- Förhandsdirektiv. 6 fall under 2024
- Även barn. 3 fall 2024. Kräver bägge föräldrarnas samtycke tom 16 års ålder.
- Sjufaldig regional variation över landet!

Nederländerna

- Parallellt med att antalet fall av dödshjälp har ökat har även den palliativa symtomlindringen intensifierats och antalet fall av palliativ sedering ökat
- Utförs till 90-92% av distriktsläkare. Över hälften av landets läkare har utfört eutanasi. För distriktsläkarna är siffran 75%.
- 87% av befolkningen anser att eutanasi bör förbli lagligt
- 2015 hade
  - 92% av pat allvarlig somatisk sjukdom
  - 14% hade ackumulerade symtom relaterat till hög ålder
  - 3% hade debuterande demens (2022 3.3%)
  - 3% psykiatrisk sjukdom (2022 1.3%)

Oregon

- Assisterat döende tillåtet sedan 1997
- Dödlig sjukdom med mindre än 6 mån kvar att leva
- Prognos måste bekräftas av ytterligare en läkare
- Beslutsför och över 18 år. Tillåter numer personer från andra delstater.
- Två muntliga begäran med minst 15 dagar emellan, samt en skriftlig. Ändrat!
- Välutbildade män överrepresenterade
- Utgjorde 1,0 procent av alla dödsfall 2025 (18/v, 3/v)
- En tredjedel av de som beviljas använder aldrig sin möjlighet
- 2025 levde 6% av de som beviljades assisterat döende längre än 6 månader

Vem väljer dödshjälp i Oregon 2025?

- 65 år eller äldre (88%)
- Medianålder 76 år
- Cancer (61%)
- Neurologisk sjukdom (14%)
- Hjärtsjukdom (11%)
- Respiratorisk sjukdom (6.5%)
- Dör hemma (80%)
- Inskrivna i palliativ vård (92%)
- Har hälsoförsäkring (100%)

Varför väljer man dödshjälp i Oregon 2025?

Minskad livskvalitet (89.0%)

Förlust av oberoende (89.0%)

Förlust av värdighet (65.0%)

Förlorade kroppsfunktioner (53.0%)

Att inte vilja bli en börda för anhöriga (39.8%)

Otillräcklig smärtlindring eller oro för otillräcklig smärtlindring (37.0%)

Ekonomiska orsaker (6.0%)

Om dödshjälp är
svaret,
vad är
egentligen
frågan?

Varför väljer man dödshjälp?

De 6 S:n

- Självbild - Vem är du?
- **Symtomlindring – Vad besvärar dig?**
- Självbestämmande – Vad är viktigt för dig att bestämma om kring din vård?
- Sociala relationer – Vilka är viktiga för dig?
- Sammanhang – Vad har varit viktigt tidigare i livet?
- Strategier – Vad tänker du om tiden framåt?

Några av SMER:s slutsatser angående dödshjälp

- "...motiven för att begära dödshjälp är multifaktoriella, där värdighet, oberoende och låg livskvalitet ofta väger tyngre än smärta och andra symtom."
- "Det finns också stöd för att en ovilja att vara en börda för omgivningen ofta är ett motiv".
- "...visst stöd för att tillgång på god palliativ vård kan minska efterfrågan på dödshjälp."
- "Samtidigt talar patienternas motiv för att begära dödshjälp **mot** att palliativ vård kan eliminera efterfrågan helt".

Rättsläget i Sverige

- Eutanasi är förbjudet och straffbelagt enligt brottsbalken BrB 3:1
- Ingen betydelse att patienten samtycker, BrB 24:7
- Hjälptillstånd till självmord är inte straffbelagt, BrB 23:4 st 2
- HSAN fattade beslut i slutet av september 2022 att deslegitimera läkaren Staffan Bergström för att ha försett en svårt ALS-sjuk man med läkemedel som möjliggjorde att han kunde avsluta livet i förtid. Efter att hans överklagan avslagits i de 2 lägre instanserna meddelade högsta förvaltningsdomstolen i mars 2024 att de inte tänker ta upp fallet.
- Avslutande av livsuppehållande behandling är tillåtet.
- Palliativ sedering är tillåtet.
- Symtomlindring med potentiellt livsförkortande läkemedel är tillåtet.

Men etiskt sätt då.....?

- Vi är överens om att etiska värden som rättvisa, sanning, autonomi är viktiga
- Men hur vi rangordnar dem sinsemellan kan variera
  - Dels mellan olika kulturer
  - Men även inom en och samma kultur över tid
- I västvärlden har vikten av hög autonomi ökat enormt de senaste 200 åren

”Barn av vår tid”

- 1864 Sverige får ny strafflag
  - Ny syn på fosterfördrivning, hustrumisshandel och självmord
- 1873 De två första kvinnorna börjar studera medicin i Sverige
- 1888 Den första svenska kvinnliga läkaren examineras – Karolina Widerström
- 1919 Kvinnlig rösträtt införs i Sverige
- 1938 Förbudet mot preventivmedelsupplysning avskaffas
- 1944 Homosexualitet avkriminaliseras
- 1951 Religionsfrihet blir lag i Sverige
- 1965 Våldtäkt inom äktenskapet blir straffbart
- 1975 Lagen om fri abort träder i kraft

Gäller det även den medicinska etiken?

- Föreställ dig en glaciär!
- Jag tänker på samma sätt om den medicinska etiken
- Läkarförbundets etiska regler nedtecknades första gången 1951
- IV: "Läkaren ska besinna sin plikt att skydda och bevara människoliv allt ifrån dess tillkomst i moderlivet."
- Avslutande bisatsen föll bort i slutet av 1960-talet
- 2025 års version: 2. "Läkaren ska besinna vikten av att skydda människoliv och får aldrig vidta åtgärder som syftar till att påskynda döden."
- Ingen vet hur och när reglerna kommer att justeras nästa gång, men .....

Opinionsläget

- I Sverige anser en växande majoritet av befolkningen att den enskilda människan ska ha rätt att få dödshjälp
- Gäller oavsett partitillhörighet! Även kristdemokrater och socialdemokrater.
- Sen 2015 har 6 av Sveriges politiska partier öppnat upp för en parlamentarisk utredning av frågan.
- Centern har gått längst när de på partistämman 2023 beslöt att verka för att dödshjälp ska bli lagligt i Sverige

Opinionsläget

- Stödet för dödshjälp ökar fortsatt inom den svenska läkarkåren och sedan några år är nu fler för än mot dödshjälp, 41% för vs 34% mot enligt läkarförbundets medlemsenkät 2021.
- I enkäten uppgav 29% av läkarna att de skulle vara villiga att utföra dödshjälp
- Skiljer mellan olika discipliner och är motståndet är starkast hos geriatriker och palliativmedicinare. Stödet har ökat kraftigt hos onkologer och psykiatriker.
- Äldre läkare och de med längre yrkeserfarenhet är mer negativa
- I enkäten från personal inom palliativ vård publicerad 2025, var grupperna för respektive emot dödshjälp lika stora. Av läkarna motsatte sig 80% dödshjälp, medan endast 13% av undersköterskorna. Hos de palliativa sjuksköterskorna var 33% för och 33% emot.

Opinionsläget

- Hur stor roll spelar det vad erfarna palliativmedicinare och geriatriker anser i frågan?
- Samtidigt tillhörde förlossningsläkarna och gynekologerna de största motståndarna till den nya abortlagen, och nu är den en etablerad och integrerad del i den svenska kvinnosjukvården.
- I samtliga 15 länder som infört dödshjälp råder samvetsfrihet.
  - I Spanien och Portugal får personal som inte vill ingå registrera sig centralt
  - I Australien och Nya Zeeland får personal som vill delta anmäla sig och gå utbildning.

Hur pratar vi med en patient som tar upp frågan om dödshjälp?

- Aktivt lyssnande
- Bekräfta empatiskt
- Härbärgera
- Undersökande dialog
- Återkoppla till teamet

Hur pratar vi med en patient som tar upp frågan om dödshjälp?

- Du kommer aldrig tomhänt
- Ögonkontakt, kroppspråk, mimik
- Närvaro, tröst och hopp
- Ge känslomässigt gensvar
- Pejla in patientens förståelse
- Sök efter tecken till depression eller suicidalitet

Förstärk den känslomässiga gensvaret

- **Namnge** det du upplever i mötet
- "jag hör att det är jobbigt för dig"
- "du låter uppgiven"
- "jag ser att du har det tufft just nu"
- "du verkar ledsen, är det så?"

Förstärk den känslomässiga gensvaret

- Skapa **utrymme**
- Våga vara tyst för att ge plats för patientens egna reaktioner
- Flytta din stol lite närmare
- Kroppskontakt

Förstärk den känslomässiga gensvaret

- **Respektera** och normalisera
- "Det är inte alls konstigt att du känner så just nu med tanke på din situation"
- "Det är vanligt att man reagerar som du gör"
- "Det är helt rimligt att tänka och känna så"
- "Du ska veta att jag har stor respekt för det som du och dina anhöriga går igenom"

Förstärk den känslomässiga gensvaret

- **Stötta**
- "jag/vi finns här för dig"
- "mina kollegor och jag kommer att göra allt vad vi kan för att göra din tillvaro så bra det bara går"
- "tillsammans ska vi hjälpas åt"
- "även om du känner dig uppgiven just nu så har inte jag gett upp hoppet om att kunna göra det bättre för dig"

Förstärk den känslomässiga gensvaret

- **Efterforsk**a patientens tankar och känslor
- "vad tänker du när de känslorna kommer?"
- "vad känner du när du säger så?"
- "berätta mer!"
- "hur tänker du då?"
- "vad har det inneburit för dig?"

Fortsätt fråga

- "Vad vet du om din sjukdom/situation/prognos/hjälp som finns att få?"
- "Vad har läkarna berättat för dig?"
- "Känner du att du har fått den information som du behöver?"
- "Vill du veta hur jag som sköterska/läkare ser på din situation?"
- "Jag tänker så här... jag skulle vilja föreslå att.... vad tror du om det?"

Screena för nedstämdhet

- Våga fråga och ställ raka frågor!
- "känner du dig nedstämd?"
- "finns det något som du ser fram emot? som du längtar efter? som gör livet meningsfullt och värt att leva?"
- "känns det hopplöst eller bara svart?"
- "känner du dig ensam eller upplever du bra stöd från dina närmaste?"
- "eller känner du dig som en börda för dem?"

Screena för suicidalitet

- "Har det hänt att du längtat efter att allt ska vara över?"
- "Har du själv funderat på hur du skulle kunna påskynda döendet?"
- "Hur har du tänkt då?"
- "är det någon av dina närmaste som känner till det?"
- "vad fint att du berättar det här för mig. Det är viktigt att vi som jobbar med dig förstår hur du tänker och känner"
- "det känns verkligen angeläget att jag får återkoppla det här till mina arbetskamrater så att vi tillsammans kan göra det så bra som möjligt för dig. Är det ok?"

Hur pratar vi med varandra om dödshjälp?

- Viktigt att inse att det är ett komplext och "laddat" ämne
- Tid, plats och sammanhang är viktigt
- Respektfullt och nyfiket – inte mässande eller dömande
- "Hur resonerar du kring dödshjälp"? "Är du intresserad av hur jag tänker"?

Take home messages

- Dödshjälp förutsätter alltid att patienten har beslutskompetens, önskar och aktivt efterfrågar en insats med avsikt att förkorta livet.
- De två sista levnadsveckorna har vi tillgång till palliativ sedering
- Dödshjälpsfrågan är betydligt större än bara symtomlindring
- Opinionen i väst fortsätter att öka till stöd för dödshjälp
- I samtliga 15 länder som infört dödshjälp föreligger samvetsfrihet
- Dödshjälp löser vissa problem och skapar samtidigt nya

Tack

mattias.elmlund@regionvarmland.se